

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 20.04.22

Metonymi

(_litterær_praksis) Fra gresk “metonymia”: “navnebytte” eller “omnevning” (“meta” betyr “om” og “onoma” betyr “navn”). En trope (figurativ bruk av et uttrykk). “Omnevning” på grunnlag av nærhet i rom og tid, f.eks. “To skitne støvler kom traskende”, der det er nærhet mellom en person og de støvlene denne personen har på seg. “Metonymien betegner en ting ved navnet til en annen som den vanligvis blir assosiert med.” (Reboul 2009 s. 128)

Det uttrykkes eller antydes et tilhørighetsforhold. Noe (x) får navn fra noe annet (y) som det befinner seg i kontakt med (Groupe my 1982 s. 117). Det ene har en stedfortredende funksjon for det andre. Forbindelsen mellom x og y er kjent, vanlig, allment akseptert.

“Metonymy may be defined as a linguistic substitution in which a thing is named not directly but by way of something adjacent to it either temporally or spatially. [...] Some relation of similarity or causality, it is suggested, actually exists in the real world between the thing and something adjacent to it.” (Joseph Hillis Miller i Furst 1992 s. 293)

En metonymi er en erstatning av et vanlig uttrykk med et annet uttrykk og der begge uttrykkene står i et “reelt” forhold til hverandre, f.eks. kausalt, i rom eller i tid (Wolff 1982 s. 11). Metonymier oppstår ikke gjennom analogier, men ved nærhet i rom, ved logiske forbindelser, ved samvirke og ved samtidighet (Cressot og James 1983 s. 75). “Metonymi involves understanding one thing in terms of something else that is closely related to it” (Herman, Jahn og Ryan 2005 s. 307). Dette medskapende, projektive, har blitt kalt “etc.-regelen” (Aumont 2005 s. 64). Leseren eller seeren aktiverer sin kunnskap om bakgrunnen eller konteksten for et fenomen og kobler inn vanlige, kjente begrepsskjemaer med sammenhenger mellom begreper (for eksempel med en kobling fra en gasselle til savanne, dyreflokk og Afrika).

Det er “en informativ fortetting” (Marc Bonhomme i <https://journals.openedition.org/narratologie/9286>; lesedato 20.01.22). En del erstattes av helheten, helheten erstattes av en del, eller det som er ment erstattes av noe som henger sammen med det (Gelfert 2010 s. 94). Delen kan representere helheten og omvendt; årsaken kan representere en virkning, og omvendt (Schöne 1947 s. 100-101).

“Metonymi (eg. navneombyting). Språkpsykologien (Vygotsky, R. Jakobson, Piaget) peker mot to grunnleggende relasjoner med hensyn til vår sansning og opplevelse av verden. [...] metaforen, relasjonen *likhet/ulikhet*. Den andre dekkes av samletermen metonymi, nemlig relasjonen *nærhet/fjernhet*. Nærhets- eller berøringsrelasjonen går på dette at to fenomener “berører” hverandre med hensyn til tid, rom eller kausalitet. [...] Vi sanser metonymisk, vi registrerer en del, og bevisstheten vår integrerer delen inn i den helhetssammenheng som vi kjenner gjennom vår livserfaring. Vi ser hustak, men vet at der står hus. Vi sanser *hoder* som nikker, *stemmer* som snakker, en *hånd* som griper fatt i oss... [...] Metonymi, sier Sven Møller Kristensen, “opptræder især i forbindelse med fremstillingen af personer; impressionisten ser ikke det hele menneske, men oppfatter i det flygtige øjeblik oftest kun en del af det” (s. 123).” (Texmo 1982 s. 58-59)

“*Metonymi* accomplishes its transfer of meaning on the basis of associations that develop out of specific contexts rather than from participation in a structure of meaning. A metonymy such as referring to the king by the phrase “the crown” speaks of the king by means of an object frequently associated with him. [...] it relies on connections that build up over time and the associations of usage. [...] Metonymy places us in the historical world of events and situations” (Lentricchia og McLaughlin 1990 s. 83-84).

Metonymier omfatter relasjonen mellom årsak/virkning, innhold/holder, forfatter/verk, sted/aktør(er), og er avhengig av kjente og faktiske rom- og tidssammenhenger (Kurz 1988 s. 81). Virkningen erstattes av årsaken eller årsaken erstattes av virkningen (Ludwig 1990 s. 177). I metonymier “cause can stand for effect or vice versa because both are parts of a single process.” (Culler 1986 s. 181)

Det er ofte en slags “kortversjon” eller språklig forenkling. Metonymien er en slags forkortelse og reduserer kompleksitet (Kurz 1988 s. 81). Bruk av metonymi har også blitt kalt en strategi for å økonomisere med språket (Platz-Waury 1978 s. 247). I metonymien navngis en virkelighet som det ville eller kunne blitt for vidtrekkende å uttrykke; det er altså en slags forkortelse eller sammentrekking (Nayrolles 1987 s. 48). Ved bruk av metonymi er det som om vi bommer på det riktige, og bruker et for vidt eller for snevert begrep, for presist eller for upresist (Cressot og James 1983 s. 75).

“Metonymi er en omskrivning, der et fenomen omtales ved hjelp av et annet, men beslektet begrep. Den metonymiske omskrivningen bygger altså på en form for forbindelse mellom det begrepet som egentlig omtales, og det som brukes i stedet for dette. Sier man for eksempel at solen kommer inn gjennom vinduet, har man uttrykt seg metonymisk: Det er ikke solen som kommer gjennom vinduet, men solstrålene eller sollyset, som står i et slektskapsforhold til solen ved å være noe solen skaper.” (Claudi 2010 s. 107)

“Hjerte er metonymi for følelse.” (Segebrecht 1984 s. 361) Grunnen er at hjertet som organ ble antatt å være der følelser oppstår. Organ for funksjon er en ofte brukt metonymi.

“Baseball and football have affinities by both being sports; baseball and hot dogs (or hamburgers) have a metonymic affinity only because in American culture they often appear together.” (Snyder 1998 s. 112) I en artikkel nevnes “Los Angelesborgernes forkærlighed for i deres fritid at køre forbi Hollywood-stjernernes huse: Her involveres metonymien ‘hjemmet står for personen’ og metaforen ‘fysisk nærhed er personlig nærhed’.” (Jørgensen 1995)

Noen karikaturer inneholder metonymier. Da det var en priskrig mellom noen amerikanske flyselskaper, viste en karikatur fly som slåss med hverandre.

“Metonymies, [Stephen] Ullmann argues, generally lack the ‘originality and expressive power of metaphor,’ because instead of forging new links or uncovering new resemblances they are motivated by relationships of spatial juxtaposition.” (Culler 1983 s. 190)

En metonymi er en nærhetsrelasjon, en metafor er en likhetsrelasjon. Metonymien respekterer – i motsetning til metaforen – de båndene og den orden som faktisk finnes mellom tingene (Ricoeur 1975 s. 255). I en metonymi står a for b, mens i en metafor blir x sett på som om det var y. “Metonymy is, broadly defined, a trope in which one entity is used to stand for another associated entity. Metonymy is, more specifically, a replacive relationship that is the basis for a number of conventional metonymic expressions occurring in ordinary language. [...] A conventional metonymy is a metonymy that is commonly used in everyday language in a culture to give structure to some portion of that culture’s conceptual system.” (<http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/WhatIsMetonymy.htm>; lesedato 28.10.11)

Metafor: Han er et esel (dvs. personen er dum eller sta, eller begge deler)

Metonymi: Femten esler lastet av sine kasser på kaia (her er det reelle esler med fire bein det er snakk om)

Egentlig er det ikke eslene som laster av kassene, men mennesker som jobber med eslene på kaia.

Når det i J. K. Rowlings bok *Harry Potter og de vises stein* (kap. 7) står at “Bordet til høyre hoiet og klappet”, menes det barna som satt ved bordet. Men i en fantasyroman kan ikke leseren være helt sikker ...

Den amerikanske filosofen og retorikkeksperter Kenneth Burke beskriver i boka *A Grammar of Motives* (1945) systematiske forskjeller mellom metafor, metonymi, synekdoke og ironi. Han hevder at metaforen gir et perspektiv, metonymien er reduksjon, synekdoke er representasjon, og ironien er dialektisk (gjengitt etter

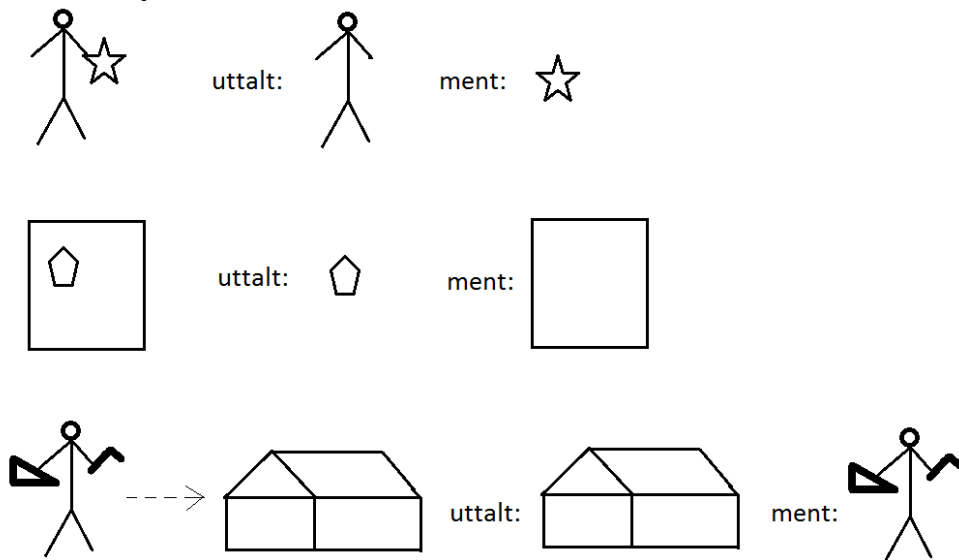
Meyer 1999 s. 277-278). Metaforen hevder at A er B, selv om det ikke er sant bokstavelig talt. Metaforen får oss til å se A som B. Synekdoken får B til å representere A, slik lærerne på en skole representerer skolen (“skolen utdannet mange elever”). Metonymien reduserer det å drikke til å dreie seg om glasset, ikke innholdet (“han drakk et glass før han gikk”).

“Pars pro toto” er et latinsk uttrykk for at en del representerer en helhet, f.eks. et rom i et hus representerer hele strøket som huset ligger i. “Totum pro parte” er det motsatte, altså at helheten representerer en del, som når “å drikke” brukes om “å drikke alkohol”.

Metonymi innebærer utskifting/utbytting av ord på grunnlag av nærhet (nærhet i avstanden el. likhet gjennom nærhet). Det finnes en lang rekke varianter, blant annet disse:

- a) et tegn i stedet for tegnets innhold: “Hammeren og sigden er snart glemt.”
- b) et sted i stedet for de som bor der: “Eritrea sulter.”
- c) en del av noe i stedet for helheten: “Brunskjortene marsjerer igjen.”
- d) opphavspersonen i stedet for verket: “Hun leser Undset.”
- e) virksomheten i stedet for de virksomme: “Bankene veksler all slags valuta.”
- f) en beholder i stedet for innholdet: “Til sammen drakk de en hel tønne.”

Tre eksempler:

“Metonymy includes the substitution of:

- *effect* for *cause* ('Don't get hot under the collar!' for 'Don't get angry!');
- *object* for *user* (or associated *institution*) ('the Crown' for the monarchy, 'the stage' for the theatre and 'the press' for journalists);
- *substance* for *form* ('plastic' for 'credit card', 'lead' for 'bullet');
- *place* for *event*: ('Chernobyl changed attitudes to nuclear power');
- *place* for *person* ('No. 10' for the British prime minister);
- *place* for *institution* ('Whitehall isn't saying anything');
- *institution* for *people* ('The government is not backing down').” (Chandler 2002 s. 130)

De kan også deles inn slik: (1) virkning i stedet for årsak; (2) forfatter i stedet for verk; (3) guddom for funksjonsområde; (4) enkeltgjenstander i stedet for eiendom; (5) årsak i stedet for virkning; (6) beholder i stedet for innhold; (7) det abstrakte i stedet for det konkrete; og (8) symbol-relasjon (Heinrich Lausberg gjengitt fra Groddeck 2020 s. 238). Eksempler på metonymi-kategorien guddom for funksjonsområde er f.eks. Bacchus for alkoholdriking og Amor for kjærlighet (Groddeck 2020 s. 236). Det kan legges til en rekke kategorier av typen oppfinner for oppfinnelse og sted/land/tid for person. Symbol-relasjon kan f.eks. være at et flagg (det konkrete) representerer en nasjon (det abstrakte). “Storbritannia har bestemt” fungerer som en metonymi hvis det er statsministeren som har bestemt noe (land for person); “renessansen skapte *Hamlet*” er en metonymi for at Shakespeare i tidsepoken renessansen skapte *Hamlet* (tid for person). Et eksempel på at det abstrakte brukes i stedet for det konkrete er “døden suste rundt ørene på oss” hvis døden (abstrakt) er geværkuler (konkret).

En kelner rapporterer til restaurantsjefen: “Den russiske kaviaren gikk uten å betale”, og sjefen skjønner straks at det dreier seg om den personen som bestilte russisk kaviar (dette eksemplet er hentet fra François Rastier).

Fokus på metonymier gjør oss klar over hvor mye “oversettelsesarbeid” vi gjør til daglig. Vi “oversetter” uten videre “Afrika sulter” til “mange mennesker i Afrika sulter”. Vi har ingen problemer med å forstå uttrykk som dette: “Hun gikk til scenen og ble berømt” (“scene” for “teater”), “Nils påstod at jeg drakk en hel flaske, men jeg drakk bare et glass”, “Franskmennene kvittet seg med kronen under revolusjonen”, “En Munch til er til salgs for to millioner kroner”, “To gamle flintskaller satt og skravla”, “Advarer grådige banker” (overskrift i *Dagbladet*), “Han har endelig fått landslagstrøya”, “Skolen kan ikke godta en ny læreplan hvert år”. “Butikken” kan fungere metonymisk og bety borgerskapet.

“Ved metonymi (“navnebytte”) erstatter man et ord eller en ordforbindelse med et annet ord eller en annen ordforbindelse som romlig, temporalt, kausalt, logisk eller erfaringsmessig er nær knyttet til det erstattede, f.eks. (redskapet eller) stoffet istedenfor tingen (“han ble lagt i jern”), rom, sted, land, tid i stedet for innhold eller person (“ta seg et glass, “Tyskland marsjerer”, “London melder”, “Det 18. århundre trodde”), symbolet i stedet for det det betegner (“Europa under hakekorset”), eiendom eller tilbehør for eier, besitter (“ned med tronen, pengesekken og alteret!”), det frembrakte for frembringeren (“lese Ibsen”), egenskap i stedet for person eller ting (“age before beauty”), virkning i stedet for årsak (“svimlende høyder”). Som en undergruppe under metonymi oppfatter [Roman] Jakobson *synekdoken* (del for helhet: “seil” for skip), (sjelden) helhet for del: “Allverden vet”; det spesielle for det generelle (“Per og Pål”) og omvendt. Den sentrale forskjell på metafor og metonymi er at to (el. flere) forskjellige livsområder eller forestillingssfærer ved metaforen knyttes sammen gjennom ett eller flere likhetspunkter, mens det ved metonymien skjer en forskyvning fra ett element til, et annet innen samme livsområde, samme “kontekst” (i vid betydning av ordet).” (Einar Eggen i <http://www.fag.hiof.no/lu/fag/norsk/3/301/Teori/Einar%20Eggen%20Metafor%20og%20metonymi.pdf>; lesedato 23.04.14)

“THE PART FOR THE WHOLE

Get *your butt* over here!

We don't hire *longhairs*.

The Giants need a *stronger arm* in right field.

[...]

PRODUCER FOR PRODUCT

I'll have a *Löwenbraü* [et ølmerke].

He bought a *Ford*.

He's got a *Picasso* in his den.

I hate to read *Heidegger*.

OBJECT USED FOR USER

The *sax* has the flu today.

The *BLT* is a lousy tipper.

The *gun* he hired wanted fifty grand.

We need a better *glove* at third base.

The *buses* are on strike.

CONTROLLER FOR CONTROLLED

Nixon bombed Hanoi.

Ozawa gave a terrible concert last night.

Napoleon lost at Waterloo.

[...]

INSTITUTION FOR PEOPLE RESPONSIBLE

Exxon has raised its prices again.
You'll never get the *university* to agree to that.
The *Army* wants to reinstitute the draft.
[...]

THE PLACE FOR THE INSTITUTION

The *White House* isn't saying anything.
Washington is insensitive to the needs of the people.
The *Kremlin* threatened to boycott the next round of SALT talks.
Paris is introducing longer skirts this season.
[...]

THE PLACE FOR THE EVENT

Let's not let Thailand become another *Vietnam*.
Remember *the Alamo*.
Pearl Harbor still has an effect on our foreign policy.” (Lakoff og Johnson 1980 s. 38-39)

“Metonymic concepts like these are systematic in the same way that metaphoric concepts are. The sentences given above are not random. They are instances of certain general metonymic concepts in terms of which we organize our thoughts and actions. Metonymic concepts allow us to conceptualize one thing by means of its relation to something else. When we think of *a Picasso*, we are not just thinking of a work of art alone, in and of itself. We think of it in terms of its relation to the artist, that is, his conception of art, his technique, his role in art history, etc. We act with reverence toward *a Picasso*, even a sketch he made as a teenager, because of its relation to the artist. This is a way in which the PRODUCER FOR PRODUCT metonymy affects both our thought and our action. Similarly, when a waitress says “The ham sandwich wants his check,” she is not interested in the person as a person but only as a customer, which is why the use of such a sentence is dehumanizing. Nixon himself may not have dropped the bombs on Hanoi, but via the CONTROLLER FOR CONTROLLED metonymy we not only say “Nixon bombed Hanoi” but also think of him as doing the bombing and hold him responsible for it. Again this is possible because of the nature of the metonymic relationship in the CONTROLLER FOR CONTROLLED metonymy, where responsibility is what is focused on.” (Lakoff og Johnson 1980 s. 39)

“I artikkelen *Metafor og metonymi* er Einar Eggen m.a. oppteken av korleis gjenstandar fungerer (metonymisk) som representantar for andre element i teksten. Om [Jonas Lies roman] *Familien på Gilje* heter det: “romanforløpet akkompagneres altså av en metonymisk kamp, en kamp mellom ting, ‘emblemer’ ” (Eggen 1976 s. 22)” (Bech 1995 s. 40).

“Gertrud satt i kirkestolen med hendene foldet om Landstad” står det i Hans E. Kincks novelle “Hvitsymre i utslåtten” (i *Flaggermusvinger*, 1895). Hun folder henne om Landstads salmebok, ikke om salmedikteren. I den ungarsk-amerikanske regissør Michael Curtiz’ film *Casablanca* (1942) “Rick slowly shows up, first by synecdoche (his hand), then by metonymy (the check)” (Umberto Eco i Mathijs og Mendik 2008 s. 72). Den russiske regissøren Andrej Zvjagintsevs film *Leviatan* (2014) inneholder en scene med et bilde av den russiske presidenten Vladimir Putin: “På veggen bak den lokale gjennomkorrupte ordføreren (Roman Madjanov) figurerer den russiske presidenten, som en slags kombinasjon av skytshelgen, overvåker og blankofullmakt for kriminell fremferd.” (*Morgenbladet* 23.–29. januar 2015 s. 41)

Svært mange reklamer er metonymiske ved å vise den fantastisk fine virkningen av å kjøpe og bruke produktet det reklameres for (Peyroutet 1994 s. 65). Mennesker i reklamen smiler bredt, ser lykkelige ut, får sosialt fellesskap osv. fordi de spiser en bestemt sjokolade eller bruker en parfyme.

En virkning/konsekvens kan stå som betegnelse for en årsak: “Å gå i døden” (der grunnen til døden er krigen) i stedet for “Å gå i krigen” (Cressot og James 1983 s. 75). Noe abstrakt kan representere noe konkret: “Historien har sett mange sivilisasjoner oppstå og forgå”, der “Historien” erstatter alle menneskene som har opplevd historien (Cressot og James 1983 s. 75). Et ord erstattes av et annet ord som gis samme betydning (“Stortinget” for “de folkevalgte”). Et verktøy som trengs for å utføre en handling, kan stå for (representere) handlingen. Et resultat kan stå for handlingen. Produsenten kan stå for produktet. En beholder for det som beholderen inneholder. En type metonymi er synekdoke, der helheten blir representert av et uttrykk for en eller flere deler i helheten (“Vi trenger noen nye ansikter i denne bedriften”). Metonymier gjør det altså mulig å lage raske forbindelser mellom enheter som befinner seg innen samme begrepslige setting eller ramme.

“Traditional definitions of metonymy generally characterize it as involving some kind of stand-for relationship between contiguous entities, such as the container and its contents in *I drank the whole bottle*, where the bottle stands for the liquid in the bottle. In cognitive linguistic accounts of metonymy, the notion of contiguity or association in metonymy is understood in conceptual terms. Thus many definitions of metonymy view it as involving conceptual elements that form parts of some coherent conceptual complex and that are associated with each other within that complex.” (Anu Koskela i Benczes m.fl. 2011 s. 129) Den mest allmenne, omfattende definisjonen av metonymi, som altså omfatter alle typer metonymier, har av en lingvist blitt formulert slik: “Metonymy is an asymmetric mapping of a conceptual domain, the source, onto another domain, the target. Source and target are in the same functional domain and are linked by a pragmatic function, so that the target is mentally activated.” (Antonio Barcelona i Benczes m.fl. 2011 s. 52)

En gjenstand nevnt i en tekst kan fungere som en metonymi, men samtidig kan den oppfattes som et symbol. Det gjelder f.eks. trillebåren i amerikaneren William Carlos Williams' dikt "The Red Wheelbarrow" (1923) . Diktet er slik:

“so much depends
upon

a red wheel
barrow

glazed with rain
water

beside the white
chickens.”

Trillebåren inngår i en konkret sammenheng med hardt arbeid på en gård; den får oss til å tenke på og se for oss svettende bønder, oppbrettete skjorteermer, en rød låve osv. Samtidig symboliserer trillebåren kanskje noe metafysisk.

I diktet "Spørsmål fra en lesende arbeider" (1936) lar tyskeren Bertolt Brecht den undrende arbeideren spørre:

“Den unge Aleksander erobret India.
Han alene?
Cæsar slo gallerne?
Hadde han ikke i det minste en kokk med seg?
Filip av Spania gråt da hans flåte
var ødelagt. Gråt ingen andre?”

Noen ting (f.eks. en kaktus) likesom peker videre til andre ting (ørken), og noe (en høygaffel) står for en større menneskelig helhet (bondens daglige liv).

“[T]he features of a *certain type* of documentary come to stand for the whole of documentary, in what we could term a metonymic relationship.” (Ward 2005 s. 23)

“- Metonymy involves only one conceptual domain. A metonymic mapping occurs within a single domain, not across domains [slik som i metaforer].

- Metonymy is used primarily for reference: via metonymy, one can refer to one entity in a schema by referring to another entity in the same schema.

- In metonymy, one entity in a schema is taken as standing for one other entity in the same schema, or for the schema as a whole.

Metaphor and metonymy do have some things in common.

- Both are conceptual in nature.

- Both are mappings.

- Both can be conventionalized, that is, made part of our everyday, conceptual system, and thus used automatically, effortlessly, and without conscious awareness.

- In both, linguistic expressions that name source elements of the mapping typically also name target elements. That is both are means of extending the linguistic resources of a language.” (Lakoff og Turner 1989 s. 103-104; tre kursiveringer er fjernet)

I både metafor og metonymi erstattes eller sammenlignes et uttrykk (A) av/med et annet uttrykk (B):

To metaforer: Dette er byens lunge (B) (A = en park). Havets sølv (B) kom i store stimer (A = silda).

To metonymier: Våpnene (B) måtte gi seg (A = menneskene som bar våpen, krigerne). Slottet ønsker ikke økt skatt (A = de kongelige).

Metonymier fører ofte til symboldannelse, som med “Hammeren og sigden” (Reboul 2009 s. 128).

“The historian Parker T. Moon put the matter quite clearly in his study *Imperialism and World Politics: Language often obscures truth. More than is ordinarily realized, our eyes are blinded to the facts of international relations by tricks of the tongue. When one uses the simple monosyllable “France” one thinks of France as a unit, an entity. When to avoid awkward repetition we use a personal pronoun in referring to a country – when for example we say “France sent her troops to conquer Tunis” – we impute not only unity but personality to the country. The very words conceal the facts and make international relations a glamorous drama in which personalized nations are the actors, and all too easily we forget the flesh-and-blood men and women who are the true actors. How different it would be if we had no such word as “France,” and had to say instead – thirty-eight million men, women and children of very diversified interests and beliefs, inhabiting 218,000 square miles of territory! Then we should more accurately describe the Tunis expedition in some such way as this: “A few of these thirty-eight million persons sent thirty thousand others to conquer Tunis.” This way of putting the fact immediately suggests a question, or rather a series of questions. Who are the “few”? Why did they send the thirty thousand to Tunis? And why did these obey?” (Tom G. Palmer i <http://www.fnf.org.ph/downloadables/Globalization%20and%20Culture.pdf>; lesedato 18.09.15)*

“The sign of a mother pouring out a particular breakfast cereal for her children is a metonym for all her maternal activities of cooking, cleaning and clothing, but a metaphor for the love and security she provides” (John Fiske og J. Hartley sitert fra Deacon m.fl. 1999 s. 143). En ballong som flyr høyt oppe i luften kan oppfattes som en metonymi for et gråtende barn (barnet som mistet ballongen sin) eller som et symbol for f.eks. frihet.

“Watergate” var egentlig et hotell, men ble en metonymi for avsløringene av president Nixons omfattende avlytting av politiske motstandere (Aarønæs 2007 s. 155). Winston Churchills tale i 1940 om “blod, svette og tårer” var lett forståelig gjennom de tre metonymiene i denne formuleringen (Reboul 2009 s. 240).

Metonymier virker ofte tydelig motivert (i motsetning til metaforer, en vakker kvinne kunne godt vært sammenlignet med noe annet enn en rose, f.eks. en lilje, en svane, en vase ...).

Den russisk-amerikanske språk- og litteraturforskeren Roman Jakobson publiserte i 1956 artikkelen “Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances”, der han skriver mye om metonymi. Jakobson beskriver metafor og metonymi som et motsetningspar som gjenfinnes i alt språk. Han knytter metaforbruk primært til lyrikk og metonymibruk primært til prosa.

Jakobsons “notion of two basic axes has proved massively influential. Jakobson argued that metaphor is a paradigmatic dimension (vertical, based on selection, substitution and similarity) and metonymy a syntagmatic dimension (horizontal, based on combination, contexture and contiguity)” (Chandler 2002 s. 139).

Før Jakobsons artikkel “finder man i vid udstrækning en reduktionistisk forståelse af metonymien som en trope, der med let gennemskelige betydningsforskydninger – især hvad angår kausalforhold – har til formål at forhindre redundans i tekster. I den retoriske tradition fra Quintilian over Pierre Fontanier til Heinrich Lausberg og Ulla Albeck træffer man med små variationer en liste over den halve snes typer af substitutioner, som metonymien kan betegne, såsom ‘årsag for virkning’, ‘stof for ting’, ‘rum for dets indhold’, ‘fremtrædelse for essens’, ‘tegn for det, som det betegner’, ‘egenskab for person eller ting’, ‘ejer for ejendom’, ‘kropsparter for bevidsthedstilstande forbundet med dem’ samt ‘tid for deres karakteristika eller produkter’. Der er i forbindelse med denne logisk opremsende præsentation af metonymi-begrebet en klar tendens til at påpege metonymiens – modsat metaforens – hyppige optræden i dagligdags sprog. Og dette har haft som konsekvens, at man har anset metonymien for at være lettere at danne og tyde, hvorfor den i forhold til metaforen er blevet anset for et mindre interessant objekt for litterær analyse. I Roman Jakobsons strukturelle lingvistik omstødes den klassiske retoriske forståelse af metonymien som en slags mindre fin underafdeling af metaforen fuldstændigt, idet de to troper i stedet anskues i en binær opposition mellem det Jakobson

betegner som henholdsvis “lighedsfigurer” og “nærhedsfigurer”.” (Larsen 2003) Jakobson oppfatter “de billedkunstneriske stilarter surrealisme og kubisme [...] som baseret på henholdsvis metaforiske og metonymiske prinsipper. Og det gælder endelig for litterære stilarter og genrer, hvor termerne poesi og romantik/ symbolisme kædes sammen med det metaforiske, mens prosa og naturalisme/realisme forbindes med det metonymiske.” (Larsen 2003)

“Forholdet mellom metafor og metonymi er også tydelig underlagt historiske fluktuasjoner. Som Roman Jakobson sier, er det en kjent sak at den metaforiske fremstilling dominerer i den romantiske og den symbolistiske diktning, men, tilføyer han, man har ennå ikke til fulle forstått hvilken dominerende rolle metonymien spiller i den litterære retning som kalles *realismen*, og som dukker opp mellom romantikken og symbolismen og står i opposisjon til begge disse retningene. “... Den realistiske forfatter foretar metonymiske digresjoner fra intrigen til atmosfæren og fra personene til den romlig-temporale ramme de befinner seg i. Særlig ynder han synekdotiske detaljer.” Sin semiotiske orientering viser Jakobson ved å peke på hvordan metafor og metonymi opptrer i andre kunstneriske sammenhenger, i andre, utenomspråklige tegnsystemer som alle preges av den samme bipolaritet. *Kubismen* er markert metonymisk, i og med at den oppløser og transformerer objektet i en serie synekdoter. Den etterfølges av surrealismen, som i høy grad domineres av metaforen. Den samme pendling finner Jakobson i filmen. Griffith brøt med teatertradisjoner, og innførte med sin variasjon av kameravinkler og bildeplan en metonymisk montasjeteknikk (med mange synekdoter i nærbildene), mens Chaplins filmer derimot preges av metaforisk montasje. Konkurransen mellom de to prosesser, metaforiske eller metonymiske, er manifest i enhver symbolsk prosess, enten den er sosial eller foregår innen det enkelte individ, sier Jakobson.” (Einar Eggen i <http://www.fag.hiof.no/lu/fag/norsk/3/301/Teori/Einar%20Eggen%20Metafor%20og%20metonymi.pdf>; lesedato 23.04.14)

I 1836 ga Charles Dickens ut en samling tekster med tittelen *Sketches by Boz*. Boka inneholder både sanne beskrivelser fra London og fiktive historier, og påstås å være skrevet av en person kalt Boz. “From a row of old suits in a shop he identifies not only the person who must have worn them but his life story from his school-days to his death in banishment or on the gallows [...] Confronted with the clothes of the dead, Boz’s speculations bring to life in an instant the personages who once wore these clothes. The clothes are metonymically equivalent to their absent wearers [...] The metonymic reciprocity between a person and his surroundings, his clothes, furniture, house, and so on, is the basis for the metaphorical substitutions so frequent in Dickens’s fiction. For Dickens, metonymy is the foundation and support of metaphor. [...] The row of old suits is a legible text. Its reader is led first to the person who owned them, in a metonymic progression [...] If a movement from things to people to stories is the habitual structural principle of the *Sketches*, the law which validates this movement is the assumption of a necessary similarity between a man, his environment, and the life he is forced to lead within that

environment. As a man's surroundings are, so will his life be. This metonymic law functions implicitly everywhere, but it is presented explicitly in several striking formulations early in the *Sketches*. [...] In another Sketch the three-stage process is entered at the second stage, and Boz's clairvoyant eye sees through to the life story of a solitary clerk he glimpses in St James's Park, 'a tall, thin, pale person, in a black coat, scanty grey trousers, little pinched-up gaiters, and brown beaver gloves' (SB, 215). From the man's dress and behavior Boz can infer his whole way of existence." (Joseph Hillis Miller i Furst 1992 s. 296-298)

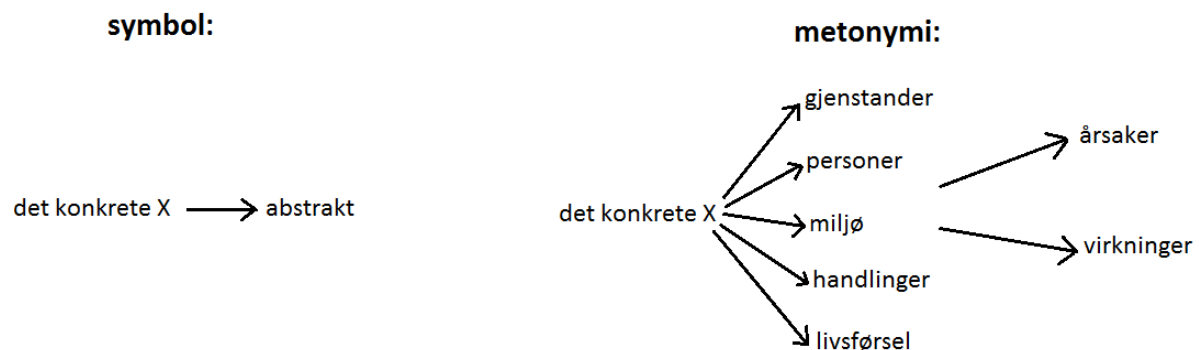
“Jacobson henviser til Freuds drømmeteorier (bl.a. i “Die Traumdeutung”) og hevder at det Freud sier om “drømmearbeidet”, har nær forbindelse med de to prosessene. Identifikasjon (en person i drømmen representerer en annen i virkeligheten) og seksualsymbolikk er metaforiske prosesser; fortetning og forskyvning (en hatt kan representere eieren) er metonymiske prosesser. Brukt i en mer presisert og spesiell betydning inngår metafor og metonymi som sentrale begreper i den franske psykoanalytiker Jacques Lacans teorier om det underbevisste som ifølge ham er strukturert som et språk. (Lacan identifiserer fortetning med metafor og forskyvning med metonymi; uoverensstemmelsen mellom ham og Jakobson kan skyldes en terminologisk uklarhet hos Freud.) Lacan er klart inspirert av Jakobsons artikkel, det samme er Claude Lévi-Strauss, som også gjør flittig bruk av begrepsparet i sine myteanalyser.” (Einar Eggen i <http://www.fag.hiof.no/lu/fag/norsk/3/301/Teori/Einar%20Eggen%20Metafor%20og%20metonymi.pdf>; lesedato 23.04.14)

“Actually, metaphors and metonymies can and do interact rather often in linguistic expressions; Goossens (2002/1990) for instance created the term “metaphonymy” to refer to the process when both when both metaphor and metonymy act upon an idiomatic expression. For example, *to beat one's breast* ('to make an open noisy show of sorrow that may be partly pretence') represents a case of metaphor from metonymy: the metonymic basis is the religious practice of beating one's breast while one confesses one's sins publicly. This image is then mapped through metaphor onto non-religious situations as well.” (Réka Benczes i Benczes m.fl. 2011 s. 203)

Vi leser på en måte realistiske fortellinger “metonymisk”. Når vi får høre at hovedpersonen går inn på en restaurant, så konstruerer vi fort den helheten dette innebærer: bord, kelnere, vinduer, menykort osv. Hvis dette ikke stemmer, så krever vi en grunn til det: Det er ingen stoler der på grunn av et slagsmål kvelden før, osv. En beskrivelse av en sprukken gammel tekanne fører tankene i retning et fattig hjem, skitne gulv, slitte møbler osv. (mens tekannene i realiteten kan tilhøre en styrtrik grevinne og være hennes eneste håndgripelige minne om hennes barndoms barnepike).

Mens et symbol er noe konkret som representerer noe abstrakt (f.eks. flagget som symboliserer en nasjon), er en metonymi ofte en henvisning fra noe konkret til en

større sammenheng, eventuelt årsakene eller virkningene av det konkrete (f.eks. en mørk, skitten by-scene forårsaket av rå kapitalisme og med fremmedgjøring og kriminalitet som konsekvens):

En metonymi fungerer som en implikasjon (eller slutning/utledning). Klaus-Uwe Panther og Linda L. Thornburg har redigert boka *Metonymy and Pragmatic Inferencing* (2003), og skriver: “Metonymies provide what we call natural inference schemas (Thornburg & Panther 1997) that guide much of pragmatic reasoning in the construction of meaning, especially in the determination of explicit meaning, i.e. explicature, and implicit meaning, i.e. generalized and particularized conversational implicature (see e.g. Gibbs 1994, 1999; Levinson 2000). [...] Metonymy is often characterized as a ‘stand for’ relation (see e.g. Lakoff & Johnson 1980), a reflection of which is that metonymies are usually represented by the schema X FOR Y, where X represents the source meaning (also called ‘vehicle’) and Y symbolizes the target meaning of the metonymic operation. This “substitution” view of metonymy leads easily to the (erroneous) assumption that metonymy and pragmatic implicature are very different phenomena. [...] It thus cuts across the traditional distinction between semantics and pragmatics.” (siteret fra <http://www.metaphorik.de/06/pantherthornburg.pdf>; lesedato 12.10.12)

“Metalepsis, a form of metonymy, sets up an inverted relation – causal, logical or contiguous – between terms and/or objects, either as an aesthetic effect or a means of persuasion. [...] The paradox of metalepsis is that it simultaneously violates our sense of logic and order and gives the reader an acute experience of the reality of (the) media. [...] As rhetorical figure, metalepsis can be found in all kinds of mass media, but nowhere is the figure as important as in advertising. The typical form of metalepsis in advertising media presents the consumer with the future effects of a purchase (Roque 2005: 276). [...] one of the most important tropes deals with the movement from one thing to another, or from one part of a thing to another part of the same thing. The movement may be one of cause and effect (causal relation), logical implication (necessary relation), or simply of contiguity. The name most commonly used in rhetoric to denote these kinds of discursive movements is metonymy. [...] Inverted causal relation defines the situation where the effect

precedes the cause, for instance when the (perceived) effect is the (real or actual) cause or when the (real) cause is presented as the effect. In inverted (onto)logical relations, the distinction between substance and accident, figure and ground, original and copy is either reversed, confused or extinguished. This (inverted) form of metonymy usually goes by the name of metalepsis. The argumentative use of this kind of inverted – some would say perverted – causal relation is obviously quite important when appealing to peoples' desire or when reasoning about what people (really) want. In other words, if advertising is the art of making people understand what they need (and always wanted) and to make them act on this insight, then the persuasive use of metalepsis is a key element in advertising discourse. [...] According to the French eighteenth century rhetorician Dumarsais (1676-1756), metalepsis designates “a form of metonymy, by which one explains what follows in order to denote what precedes; or what precedes in order to denote what follows” (Dumarsais 1988: 110). [...] Pierre Fontanier's (1768-1844) *Les Figures du discours* (1830) [...] here metalepsis and metonymy are seen as distinct. Fontanier designates metalepsis as a kind of substitution where an indirect expression replaces a direct one, i.e. “to denote one thing by another, which precedes it, follows it or accompanies it, is adjacent to it, a circumstance of some kind, or finally is connected with or corresponds to in a manner to immediately bring it to mind” (Fontanier 1977: 127-128).” (Leif Dahlberg i <https://content.sciendo.com/abstract/journals/nor/31/1/article-p103.xml>; lesedato 13.03.19)

“The traditional definitions of metonymy are carried out under the assumption that metonymy is a figurative device to provide some charm and grandeur to the style, and, the researches are all defined to the lexical level yet without treating it as a phenomenon in everyday language and normal modes of thinking. [...] Langacker explains metonymy as “a process consists in mentally accessing one conceptual entity via another entity” (1993. p.30). This definition points out the cognitive nature of metonymy. [...] It is an effective cognitive tool for people to conceptualize the world. [...] The notion of “contiguity” (i.e. nearness or neighborhood) is the key term in the understanding of the definition of metonymy, to which both traditional rhetorician and cognitive linguists agree.” (Jialing Guan i www.ccsenet.org/journal/; lesedato 12.10.12)

“In ‘factual’ genres a danger lies in what has been called ‘the metonymic fallacy’ (more accurately the ‘synecdochic fallacy’) whereby the represented part is taken as an accurate reflection of the whole of that which it is taken as standing for – for instance, a white, middle-class woman standing for all women (Barthes 1974, 162; Alcott and Potter 1993, 14).” (Chandler 2002 s. 134)

Den franske litteraturforskeren Gérard Genette påpeker i essayet “Metonymi hos Proust” (i *Figures III*, 1972) at “de digteriske billeder, som vi normalt kategoriserer som metaforer, er kontekstuel opladede eller – som Genette udtrykker det – at der ofte ligger en “spatialt, temporalt” eller “psykologisk” motiveret nærhedsrelation til grund for “det metaforiske forestillingsarbejde”. [...] Genettes kerneformulering

om, at “metafor og metonymi” støtter “sig til hinanden og fortolker hinanden” – at kategoriernes grænser er glidende, dvs. at det samme udtryk udmærket på én gang kan betragtes som en metafor og en metonymi afhængig af, hvilken optik disse betragtes ud fra. Der er i de fleste prosatekster tale om et kontinuum, hvor graden af metaforisering og metonymisering varierer, men begge tendenser er oftest tilstede.” (Larsen 2003)

“Paul de Man angriber i *Allegories of Reading* (1979) den klassiske vurdering af metaforen over metonymien ved at fremhæve metonymien som den sande vej til erkendelse, mens metaforen repræsenterer forblændelse og metafysisk spilfægteri. Metonymien bliver i de Mans dekonstruktivistiske ræsonnement – parallelt til allegorien – et modtræk til den falske nærværsmetafysik, som siges at klæbe til metaforen, idet metaforens høje status bl.a. er blevet begrundet med, at den repræsenterer noget autentisk, at den peger på skjulte slægtskaber eller korrespondancer mellem ting i verden, og at den giver os en højere grad af sandhed end den, det normale diskursive sprog kan formidle.” (Larsen 2003)

Personer kan lage sine egne metonymisk baserte navn, f.eks. Makrellkaia (brukt av hele familien som en betegnelse fordi minstejenta en gang fikk en makrell på kroken der), Pil-og-bue-skogen osv.

Forfatteren Karin Moe kobler “sin forkjærlighet for den språklige figuren metonymi – som blant annet er retorikkens begrep for assosiasjoner ved hjelp av nærhet – i hop med politisk strukturanalyse. - I vårt likhetssystem er alle opptatt av metaforen, fordi den ser etter sammenligninger, det som er likt. Men kikker du i stedet på det som står ved siden av hverandre, får du øye på samfunnstrekk du ikke skal se, sier Moe, og nevner en nylig Dagsrevyen-sending som eksempel, der 22. juli-rettssaken dukket opp side om side med et innslag om mulig lovstridige senaborter, i brutal parallellføring. - Pling! Du får det rett i fjeset, sier hun tørt.” (*Morgenbladet* 25.–31. mai 2012 s. 40)

Forholdet mellom gult og grønt har blitt oppfattet som metonymisk fordi gult inngår i grønt (Anne Beyaert-Geslin i <https://www.erudit.org/en/journals/pr/1900-v1-n1-pr5005031/1007175ar/>; lesedato 27.04.20).

Den brasilianske forfatteren Rachel de Queiroz sin krimnovelle “Metonymi, eller ektemannens hevn” er oversatt til norsk i Nils Nordberg (red.): *Verdens beste kriminalfortellinger* (1987). I novella blir fenomenet metonymi forklart, eksemplifisert, og brukt til å gi en overraskende avslutning på fortellingen.

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>